

MARIA LOUISE VAN HESSEN-KASSEL.

(Naar de schilderij in het Museum van het Friesch Genootschap
te Leeuwarden.)

II

MARIA LOUISE VAN HESSEN-KASSEL

1688—1765

EN

ANNA VAN HANNOVER.

1710—1759.

Toen Johan Willem Friso van Nassau-Dietz, prins van Oranje, in 1707 meerderjarig werd, was het op weinig meer dan op den enkelen prinselijken titel en op den rang van erfstadhouder van twee der Geünieerde Provinciën, die van Friesland en van Groningen, dat hij bogen kon. In de overige en voornaamste gewesten der Unie was het stadhouderschap na den dood van Willem III afgeschaft. Maar hoe ook de regenten-aristocratie hem tegenstond, het volk en het leger beiden begeerden vurig 's prinsen verheffing tot Kapitein-Generaal en de daarvan onafscheidelijke stadhouderlijke waardigheid. Zijne fiere onverschrokkenheid,

de mare zijner ongeëvenaarde dapperheid in menig roemrijk krijgsbedrijf tijdens den Spaanschen successieoorlog deden zijn persoonlijk aanzien stijgen en de oranjegezindheid, de gehechtheid aan den historischen eernaam, dien hij droeg, dagelijks toenemen. Steeds moeilijker werd het der anti-stadhouderlijke partij om den prins van Oranje buiten invloed te houden. De hoop eens de stadhouder te zijn van alle gewesten der Republiek was voor Johan Willem Friso allerminst een ijdel droombeeld.

Vandaar dat het den jongen man geene moeite kostte om, reeds spoedig na zijne meerderjarigverklaring, de hand te winnen van Maria Louise, de dochter van den landgraaf van Hessen-Kassel, een der machtigsten onder de kleinere Deutsche vorsten; en terwijl de vader de vooruitzichten van haren bruidegom berekende en niet onvoldoende bevond, gaf Maria zich met vurige liefde over aan den ridderlijken jongen krijgsman met de innemende verschijning, wiens groote bescheidenheid bij groote gaven, wiens vriendelijkheid van gemoed bij onversaagde dapperheid, hem tot een der populairste legerhoofden van zijnen tijd hebben gemaakt.

Opgewekt en gelukkig hield de jonge prinses van Oranje, in Januari van het jaar 1710, aan de zijde van haren ge-
maal haren intocht binnen Leeuwarden. Maar haar geluk was kort van duur. Telkens en telkens verliet Friso haar, steeds voor maanden lang, en de tijding zijner heldendaden bij Oudenaarde, bij Rijssel, bij Malplaquet, vervulde haar wel met blijden trots, maar gaf toch schrale vergoeding voor de eenzaamheid van haar leven op het stille *Prinsen-*

hof, zoo verschillend van de levendige hofhouding haars vaders te Kassel en het verkeer in den grooten kring harer talrijke broeders en zusters. Vooral het gemis van den omgang met hare moeder, eene eenvoudige, vrome vrouw, die hare dochter met groote nauwgezetheid en ernst had opgevoed en van wie zij zeer afhankelijk bleef, werd door Maria Louise diep gevoeld. Zij leefde dan ook in voortdurend verlangen naar den afwezigen echtgenoot, die ouders, broeders en zusters voor haar vervangen moest en die haar zelfs niet ter zijde stond, toen zij van haar eerste kind, eene dochter, beviel.

Dat hij zijnerzijds haar innig liefhad, blijkt uit den toon der talrijke brieven, die hij nimmer verzuimde haar, tusschen zijne krijgsbedrijven door, geregeld te toen toekomen. Hij schatte haar hoog om haar ernstig gemoed, hare oprechte vroomheid. Met warme deelneming trachtte hij haar te troosten en op te wekken bij den onverwachten dood harer moeder, waardoor zij diep werd getroffen. „Ik hoop,” schreef Friso haar, „dat het bericht u geen kwaad zal doen in de „omstandigheid, waarin gij verkeert. Geef u niet al te over„matig aan uwe droefheid over en bedenk, dat er geen „wapen is tegen den dood. Wij moeten ons in alles onder„werpen aan den wil van den Heer. Daar gij eene goede „Christin zijt, hoop en verwacht ik, dat gij kracht zult vinden „om u zelve te beheerschen. Ik smEEK er u om, mijne lieve „vrouw, om mijnentwil en ter wille van ons kind.”

Maar de lijdzaamheid, die hij van haar verwachtte, stond op eene zware proef te worden gesteld. Nog geene maand

na de verzending van bovengemelden brief begaf de prins zich naar den Haag, om de nog altijd hangende geschillen over de nalatenschap van Willem III te vereffenen met den koning van Pruisen. Deze was opzettelijk daartoe naar de Nederlanden gekomen en de Algemeene Staten drongen er bij Friso op aan, dat hij uit het leger zoude overkomen, om de zaak tot een einde te helpen brengen. Noode stemde hij er in toe: hij wachte er weinig heil van. „Ik weet nog „niet, of ik naar den Haag zal gaan,” schreef hij nog den 18^{den} Juni; „maar als ik ga, zal ik mijn best doen u te komen „omhelzen.” Het was voor Maria Louise een heerlijk vooruitzicht, eene ongedachte kans op eene ontmoeting, midden in den oorlogstijd, die haren echtgenoot anders onverbidde-lijk van huis hield; en dat juist nu zij sterker naar hem verlangde dan ooit, onder den indruk van het onverwachte verlies harer moeder en van de aanstaande geboorte van haar tweede kind. Om toch niets te verliezen van de kostbare uren, wilde zij hem tegemoet reizen tot Amsterdam. Maar Friso, in zijne bezorgdheid voor hare gezondheid, ontried het haar. „Ik bid u,” schreef hij den 9^{den} Juli 1711, „ik „bid u niet ongeduldig te worden en rustig te Leeuwarden „te blijven tot ik u uit den Haag schrijven zal.”

Twee dagen later verliet Friso het leger om naar Holland te reizen. Op dien tocht geschiedde het, dat de ridderlijke held, die zijn leven in zoo menigen bloedigen veldslag ongehinderd had gewaagd, bij het oversteken van den Moerdijk eenen roemloozen dood vond in de golven. Voor de tweede maal in niet veel meer dan eene halve eeuw werd een prins

van Oranje in den bloei zijner jaren weggerukt en bleef er voor het behoud van het oude Huis geene andere hoop dan die op eenen nog ongeboren erfgenaam.

Weinige dagen later ontving Maria Louise het verpletterende bericht; vernam zij, dat zij weduwe was na nog geen drie jaren gehuwd te zijn geweest; dat thans op haar, de drie-en-twintigjarige prinses-douairière van Oranje, de zorg rustte voor een kind in de wieg en voor een kind, dat zij onder het harte droeg. De zwaarte der verantwoordelijkheid voor de belangen harer kinderen, die zij thans geheel alleen zoude hebben voor te staan; het eindeloos verschiet van lange jaren, die zij zoude hebben te doorleven zonder den man, wiens liefde haar leven zoo rijk en zoo zonnig had gemaakt; het onverwachte en plotselinge van den slag, die haar trof; dat alles te zamen was meer dan de jonge vrouw scheen te kunnen dragen. Maar de eenvoudige, oprechte vroomheid, die haar deel was, sterkte haar en met bevende lippen fluisterde zij: „De Heer doe, wat „goed is in Zijne oogen.”

Zes weken later werd haar een zoon geboren. Dit kind, toen het opgroeide, naar zijne fraaie gelaatstrekken en vriendelijk gemoed 's vaders evenbeeld, moest haar vergoeden wat zij in haren echtgenoot verloren had; want al de teedere, innige liefde, die zij dezen had toegedragen, ging nu over op hare kinderen. Toen de jonge Willem vijf jaren oud was, deed hij eenen val, die voor zijn leven vreezen deed. Die ramp werd gelukkig afgewend, maar zijne gestalte bleef voor goed gebrekkig en verwrongen en zijne gezondheid

zwak en teer, zoodat groote omzichtigheid en eene zorgvuldige waakzaamheid van uur tot uur in zijnen kindertijd noodzakelijk waren. Misschien werd haar zoon er Maria Louise te dierbaarder om. Zwak naar het lichaam, en miskend en verongelijkt als hij was in de wereld, moest zijne moeder nu immers alles voor hem zijn!

Maar, was de moederzorg voor haar kind niet slechts een plicht maar een genot in haar leven en een troost in haar leed, zwaar drukte haar de last der voogdijschap over haren zoon, de zorg voor de belangen en rechten, die hij geërfd had nog eer hij het levenslicht aanschouwde. Weinige dagen na zijne geboorte was zij in Friesland, waar het stadhouderschap erfelijk was, tot gouvernante aangesteld. Met groote nauwgezetheid, niet enkel om de wille van haren zoon, maar ook om de wille van het volk, wijdde Maria Louise zich aan deze taak. De jonge Hessische prinses had sedert hare aankomst in het vreemde land nog nauw den tijd gehad om zich vertrouwd te maken met de heerschende gewoonten en gebruiken. Regeeringsbelangen had zij haren echtgenoot overgelaten en tijdens diens afwezigheid zich alleen gewijd aan hare boeken, aan hare vrome overpeinzingen, en reeds spoedig aan de zorg voor haar dochtertje. Thans echter omringde zij zich met uitstekende raadslieden, wier leiding en voorlichting zij zich aandachtig te nutte maakte, en dankbaar herdenkt men in de provincie Friesland nog heden de weldaden van haar bestuur; de dagen van „Marijken-Meu” blijven er in herinnering als een tijd van voorspoed en rust. De eerste jaren na Friso's dood waren

dat, trots haar onherstelbaar verlies, in zekeren zin ook voor haar. Zelve waakte zij over de opvoeding harer kinderen; zij zag haar bestuur in Friesland geëerbiedigd en niet zonder zegen voor dat gewest; en zij smaakte de voldoening den jongen Willem nog tijdens zijne minderjarigheid tot stadhouder van Groningen en Drenthe, later zelfs ook van Gelderland verheven te zien.

Maar juist als terugslag dier bevorderingen werd den prins van andere zijden grievend onrecht aangedaan. Zijne verheffing in de Noordelijke provinciën was voor de regenten-aristocratie in Holland en Zeeland eene ergernis. Ongehinderd lieten de Staten het geschieden, dat Frankrijk en Pruisen al wat den prins van Oranje nog aan buitenlandsche bezittingen uit de erfenis van Willem III gebleven was, in beslag namen, en binnenslands werd hij door hen willekeurig in zijne rechten verkort door de afschaffing van het hem rechtens toekomstende markiezaat van Veere en de daarbij behoorende waardigheid van Eersten Edele van Zeeland. Vruchteloos teekende Maria Louise telkens protest aan namens haren zoon. Zij miste de macht om diens rechten met geweld te handhaven, en al hadde zij die bezeten, zij zoude die niet hebben gebezigd. „Ik hoop, dat gij over al uwe vijanden zult zegevieren door „de wapenen der christelijke deugd,” schreef Maria Louise nog in later jaren aan haren zoon, en dit was het grondbeginsel, dat zij hem van kind af leerde volgen. Haar eigene zachte vroomheid trachtte zij in hem te wekken, en, naar wat Prof. Jorissen uit de briefwisseling tusschen moeder en zoon

mededeelt,¹ niet zonder vrucht. Toen Willem de dagelijksche moederzorg ontwassen was en Maria Louise hem van zich zenden moest, om hem te laten studeeren aan de Hoogeschool te Franeker, hadden zijn karakter, zijne zienswijze, zich in de hoofdtrekken voor goed gevormd. Allen, die hem toen en later gekend hebben, getuigen van zijn vriendelijk gemoed, zijne zachtmoedige geaardheid, die toch allerminst ontbloomd was van zekere vorstelijke waardigheid, van de veelzijdigheid zijner kennis, van zijne vriendelijke manieren en levendigheid in den omgang, waardoor hij na de eerste ontmoeting alras vergeten deed, wat hem naar het lichaam ontbrak.

Met Willem's vertrek naar de universiteit begon voor Maria Louise een tijdperk van telkens wederkerende scheiding van haren zoon, dat haar door zijne brieven, hoe trouw hij die haar ook deed toekomen, slechts ten deele werd vergoed. Na de voltooiing zijner opvoeding vertoefde hij afwisselend op het Huis te Dieren, op het Loo, op zijn kasteel te Breda, eindelijk zelfs, tot haren grooten angst, op het oorlogsveld. Het was echter, helaas, niet in dienst der Republiek dat hij zijne eerste veldtochten deed. Die onthield hem den rang in het leger, waartoe hij zich gerechtigd achten mocht, en zijn vorstelijk zelfgevoel liet hem niet toe, zich met eenen lageren tevreden te stellen. De geest van zijnen heldhaftigen vader bezielde hem; onbedwingbaar was zijn verlangen om deel te nemen aan den Oostenrijkschen successie-oorlog, en Maria Louise smaakte thans ten tweede male al die af-

¹) Theod. Jorissen. Historische Bladen. Marijken-Meu.

wisselende gewaarwordingen van hoop en vrees, die Friso's kortstondige loopbaan haar had doen doorleven. Zij miste haren zoon smartelijk in het *Prinsenhof* te Leeuwarden, dat nu ook verlaten werd door hare dochter, prinses Amalia, die den erfprins van Baden-Durlach huwde.

De wensch ook haren zoon gehuwd te zien, eene jonge prinses van Oranje haren intrek te zien nemen in het Stadhouders Hof te Leeuwarden, waar voor reeds meer dan twintig jaren Friso haar als overgelukkige bruid had binnengeleid, werd thans het groote verlangen van haren ouderdom. Als om de zaak te bespoedigen, had zij dadelijk na 's prinsen meerderjarigverklaring, in 1731, het stadhouders paleis verlaten en zich gevestigd in eene aanzienlijke particuliere woning, die zij in de nabijheid had aangekocht. Maar het duurde nog lang, nog tot 1734, eer haar lievelingswensch in vervulling ging.

II

De gade, die Maria Louise zich voor haren zoon gekozen had, was eene koninklijke prinses van Engeland. Haar vader, koning George, was de tweede vorst uit het Huis van Hannover, dat na den dood van koningin Anna den Engelschen troon besteeg, en dat zijne verheffing te danken had aan zijne protestantsche religie. Als protestantsche dynastie moest het de traditie der Revolutie van 1688 voortzetten: namelijk zoowel de uitsluiting der Stuarts als de onderwerping der Katholieke Kerk aan het gezag van den Staat

bestendigen. Verloochening van dien grondslag van zijn bestaan zoude de trouw der natie onfeilbaar hebben ondermijnd, den troon aan het wankelen hebben gebracht. Toen de hand van den jongen Franschen koning Lodewijk XV aan Anna van Hannover werd aangeboden, mits zij vóór de huwelijksvoltrekking tot de Roomsch-Katholieke Kerk overging, werd dat aanzoek dan ook afgewezen. Het kon niet worden aangenomen: het zoude het Huis van Hannover, waarvan de vorsten persoonlijk allermint populair waren bij het volk, onverbiddelijk ten val hebben gebracht. Maar dezelfde politieke overleggingen, die het voorstel van Frankrijks koning deden afslaan, stemden zeer bereidwillig voor het aanzoek, dat door de prinses-douairière van Oranje ten behoeve van haren zoon om de hand van prinses Anna werd gedaan. Het opende voor de koningsdochter een vooruitzicht, heel wat minder schitterend dan dat der Fransche kroon, maar het strookte met de belangen van het Hanoversche vorstenhuis. De verbintenis met den onaanzienlijken prins was begeerlijk voor George II, omdat deze een Oranje was; in dit huwelijk, door het volk met warme geestdrift vernomen, dacht hij een steun te vinden ter bevestiging van zijn stamhuis op den nog altijd vrij wankelen zetel.

De fortuin had den jongen Willem in de laatste jaren bovendien rijkelijk begunstigd. De Duitsche zijliniën der Nassau's, de door de zonen van graaf Jan van Nassau gestichte Huizen van Nassau-Dillenburg, van Nassau-Hadamar, van Nassau-Siegen waren uitgestorven; en de landen van

Dillenburg, van Hadamar, van Siegen waren dientengevolge toegevallen aan hem, den eenigen vertegenwoordiger van het door Ernst Casimir gestichte Huis van Nassau-Dietz. Alle goederen, die in 1255 bij de verdeeling tusschen de beide zonen van Hendrik den Rijke van Nassau, aan Otto, den oudsten zoon, waren toegewezen, zag Willem IV thans weder onder zijn bestuur vereenigd. Hij was daarmede Duitsch Rijkvorst van beteekenis geworden; de rijke, uitgestrekte bezittingen vermeerderden op belangrijke wijze zijne inkomsten, vermeerderden zijne plichten en zijne rechten in het Duitsche Rijk. Meermalen overwoog hij dan ook de voordeelen van eene blijvende vestiging in zijne Duitsche Staten, waar hij in een rijk, welvarend land souverain regeerend vorst was over hem trouw toegedane onderdanen en zijne positie zoo veel beter verzekerd scheen dan als stadhouder in eene Republiek.¹ Maar zwaar wogen hem de tradities van zijn Huis; hij kon er niet toe besluiten zich van de Nederlanden af te keeren; en bovendien al bezat hij, als stadhouder van slechts drie der Zeven Provinciën met uiterst beperkte rechten, alsnog geene macht in den Staat, — het oogenblik, dat die hem metterdaad ten deel zoude vallen scheen, voor wie oogen had om de teekenen der tijden waar te nemen, binnen een niet te ver verwijderd tijdperk te moeten aanbreken. Menigeen, zelfs een raadpensionaris Slingelandt, zag heimelijk in de verheffing van een Eminent Hoofd, van eenen Stadhouder,

¹) Prof. P. J. Blok. Geschiedenis van het Nederlandsche volk. VI pag. 95.

het eenige middel tot behoud van de eenheid der Republiek, van den Unieband der Zeven gewesten, die zich meer en meer begonnen op te lossen en te verbrokkelen in kleine, onderling onafhankelijke republiekjes, even talrijk als de steden des lands. Doch slechts fluisterend en in kleinen kring gewaagde men hiervan. Want nog heerschte de regenten-aristocratie oppermachtig, willekeurig, door niets beperkt, zich veilig en sterk gevoelend achter het bolwerk, dat het eigenbelang der duizenden regenten in den lande om haar optrok. Alleen door de benoeming van eenen stadhouder scheen deze stand van zaken, zoo welbehagelijk voor deze heerschers, ieder onafhankelijk meester op zijn gebied, te kunnen worden verstoord. Natuurlijk was het dus, dat, minder nog om ouden wrok dan wel uit eigenbelang, vooral in Holland een volslagen afkeer van het stadhouderschap steeds levendig bleef. Voor geene vernedering van het Huis van Oranje, voor geene verkorting zijner rechten deinsde men dan ook terug. Maria Louise had het ondervonden tijdens het regentschap van haren zoon. Maar de anti-stadhouderlijke partij in Holland en Zeeland was, zoolang er een Huis van Oranje bestond, niet gerust. Want dat de onderwerping der Oranje-partij slechts schijn was, dat de gehechtheid der burgerij aan den schoonen ouden naam slechts sluimerde en bij de eerste aanleiding weder kon opvlammen, dat was wel gebleken toen de jonge Friesche stadhouder in 1729 voor het eerst een bezoek bracht aan den Haag en daar zijnen intrek nam op het Huis ten Bosch.

Lang hadden de Staten van Holland hem buiten de provincie weten te houden; zijn plan om te Leiden te studeeren had men hem onmogelijk gemaakt. Maar hoe kon men hem beletten voor eene pooze zijn eigen lustslot te betrekken? De oude vrienden van zijn Huis, grooter in aantal dan men tot nog toe had vermoed, zagen hem met blijdschap komen en bereidden hem eene schitterende ontvangst. Zijne minzaamheid, zijn rustig zelfvertrouwen, zijne gemakkelijke van optreden, zijne vriendelijke wijze van spreken wonnen hem de harten. Zijne heldere, blauwe oogen en innemend gelaat deden weldra al de loopende geruchten over zijne mismaaktheid en gruwzame leelijkheid zwijgen. Met toenemende geestdrift werd hij, wanneer hij zich in het openbaar vertoonde, begroet door het volk, dat nu reeds zoovele jaren er aan ontwend was een vertegenwoordiger van het oude, geliefde vorstenhuis in zijn midden te hebben.

Toen weinig tijds na zijn bezoek te 's Gravenhage de onderhandelingen betreffende zijn voorgenomen huwelijk met eene prinses uit het Engelsche koningshuis bekend werden, achtten de Staten dit dan ook niet ongevaarlijk. De hooge verbintenis kon zoo licht te zeer het aanzien doen stijgen van den jongen vorst, hem opheffen uit dien toestand van onbeduidendheid, waarin men hem liefst gebonden zag. Men besloot derhalve al het mogelijke te doen om het tot stand komen van dit huwelijk te beletten. Aan den Engelschen gezant werd door de Staten van Holland medegedeeld: „dat men vastelijk geresolveerd was te

„blijven bij de tegenwoordige forme van regeering en „daarom verwachtte, dat Zijne Majesteit wel zoude willen „afzien van dit huwelijk, zijnde hun eenige doel te conser- „veeren de harmonie met Engeland, buitenlandsche on- „eenigheden voor te komen en de vrije staatsregeering „der provincie te bevestigen op den voet der laatste dertig „jaren.” Koning George deed hun antwoorden, dat hij „ten uiterste gesurpreneerd was over de resolutie, omdat „hij niet zag, wat recht de Staten konden hebben om pre- „sentatiën te doen tegen de beschikkingen in zijne familie.” Het huwelijk ging door; en na de voltrekking verzuimden de Staten ook niet den koning hunne gelukwenschen aan te bieden, er bijvoegende: „dat vermits Zijne Majesteit „eene vrije Republiek als de hunne verkozen had als ver- „blijfplaats voor zijne dochter, zij hoopten, dat zij daar „vinden zoude al 't genoeg, hetwelk de gelegenheid der „plaatse en de tegenwoordige gesteldheid der regeering, „welke ons ter harte gaat, haar zullen geven.” De woorden waren kenmerkend voor de ontvangst, die de jonge vorstin in het nieuwe vaderland wachtte.

Anna van Hannover had niet gedwongen of tegen haren wil hare hand in die van Willem gelegd. Wel was zij van aard trotsch en heerschzuchtig en had zij zich in haren eersten meisjestijd hooger verheffing kunnen droomen; maar dit huwelijk, berekende zij, zoude haar ontslaan van latere afhankelijkheid van haren jongeren broeder, den prins van Wales, en de innemende persoonlijkheid van haren bruidegom liet ook haar niet ongevoelig. De groote geestdrift, die

haar huwelijk met eenen Oranje in Engeland had gewekt, streelde hare ijdelheid, en in de Nassausche erflanden, in het Duitsche Rijk, was de prins immers regeerend vorst, al bezat hij dan ook slechts in drie van de zeven gewesten der Republiek eenigen rang en dan nog alleen maar als der Staten dienaar. Hare koninklijke afkomst, meende zij, kon op den duur haren invloed niet missen op den hoogmoed der regenten; maar bitter is de lange reeks van vernederingen geweest, die haar bijkans haar geheele leven lang juist om die koninklijke afkomst zijn aangedaan. Reeds dadelijk, op hare doorreize naar Friesland, werd haar door de Staten van Holland niet toegestaan zich in een der voornaamste steden op te houden, en met name niet te 's Gravenhage of te Amsterdam. Als ware zij bij banvonniss uit den lande gewezen, zoo werd de Engelsche koningsdochter de provincie Holland doorgejaagd, om te Amsterdam zich in te schepen op het jacht, dat haar naar Friesland zoude voeren, zonder dat de magistraat der trotsche handelsstad het noodig achtte haar te komen begroeten. Maria Louise wachtte haar te Harlingen op, en eerst daar gewerd haar eene aan haren rang geëvenredigde ontvangst. In triomf werd het stadhouderspaar vervolgens te Leeuwarden ingehaald. Maar de feesten gingen snel voorbij, en toen ondervond Anna van Hannover nadrukkelijk het groote verschil tusschen hare vroegere en hare tegenwoordige omgeving; de stille Friesche hoofdstad vormde eene groote tegenstelling met het weidsche Londen, en het Stadhouders Hof met eene vorstelijke residentie, zooals zij die gewend

was. Maria Louise gaf zich groote moeite om hare schoondochter de dingen aangenaam te maken en hare genegenheid te winnen. Maar zij was eene eenvoudige, rustige vrouw, van eene hoogst ingetogen levenswijze en Anna, opgegroeid in een groot, verdeeld gezin, waar onmin heerschte tusschen ouders en kinderen, broeders en zusters,¹ miste althans toen nog de vatbaarheid om bevrediging te vinden in stil huiselijk geluk. Zij wees de tegemoetkoming harer schoonmoeder koel terug.

Na een verblijf van eenige weken in het Noorden van het land voerde prins Willem zijne jonge vrouw eindelijk naar den Haag, naar het Huis ten Bosch. Diep werd de hooghartige vorstin daar in haren trots gewond. De aristocratische regeering veronachtzaamde haar opzettelijk, liet het stelselmatig ontbreken aan de haar toekomende eerbewijzingen, en niet minder grievend was het voor haar, te moeten opmerken, dat de toejuichingen van het volk haar golden als prinses van Oranje en allermint als koninklijke prinses van Engeland. De aanhangers van het Oranjehuis waren in den Haag nog wel talrijk genoeg om eenen hofkring te vormen, maar de meerderheid en de macht was aan de zijde der tegenstanders van het oude geslacht. Als zij in het openbaar werd toegejuicht, was het alleen door de lagere volksklasse. Met zorg moesten de stadhouderlijk gezinden waken, dat zij hunnen vijanden geene voorwendfels aan de hand gaven om maatregelen te nemen, die hen

¹) Theod. Jorissen. Historische Bladen. Nieuwe Bundel. Het ouderlijk Huis van Anna van Hannover.

verder nog dan te voren van het doel hunner wenschen zouden verwijderen. 's Prinsen huwelijk met eene koninklijke prinses, zijne tegenwoordigheid in den Haag, de herleving van den Oranjezin bij het volk, had de regentenpartij achterdochtiger en naijveriger gestemd dan ooit. Naarmate de mogelijkheid van 's Prinsen verheffing tot stadhouder duidelijker werd, werd hij met meer heftigheid ook in onverschillige zaken tegengewerkt. Men was als het ware er op bedacht „den prins en de prinses kleinigheden aan te doen,” schrijft een tijdgenoot. Aan de prinses werd zelfs te kennen gegeven, dat de regenten verwachtten, dat hunne dames het eerst door de vrouw van hunnen ambtenaar zouden worden gegroet, niet alleen de gehuwde maar ook de ongehuwde juffers. Voor eene persoonlijkheid als die van Anna van Hannover moet de hoogmoed der burgerlijke aristocratie, die hier de macht in handen had, ondragelijk zijn geweest.

Het was dan ook bijna eene uitkomst voor haar, toen Willem naar het keizerlijk leger afreisde en haar daardoor de gelegenheid werd geschonken eenen tocht naar Engeland te ondernemen. Daar, heet het, gaf zij zich over aan ijdele droombeelden, waarin zij, de trotsche koningsdochter, zich eene geheel andere toekomst voor den geest haalde, dan in de Nederlanden voor haar scheen weggelegd, — de mogelijkheid namelijk, dat, bij de impopulariteit van het Huis van Hannover, de kroon van Engeland misschien nog eens zoude kunnen komen niet aan haren broeder, den prins van Wales, maar aan het kind, dat zij onder het harte

droeg; vooral zoo dit een zoon mocht zijn, geboren op Britschen grond en drager van den schoonen Oranjenaam, die voor Englands Protestanten nog zulk een goeden klank had. Maar hoeveel er ook reeds zij geschreven over de familie-omstandigheden van Anna van Hannover en over den invloed daarvan op haar karakter, het is de vraag, of daarover reeds het volle licht is opgegaan. In de portefeuilles op Harer Majesteits Huis-archief berusten brieven, die ons van den omgang der prinses met hare naaste verwanten een geheel ander beeld toonen dan Prof. Jorissen ons daarvan heeft geteekend in zijne bekende schets *Het ouderlijk huis van Anna van Hannover*. Wat hiervan zijn moge en zoo zij haar verblijf in Engeland al zocht te rekken, een feit is toch, dat zij eindigde met te voldoen aan den aandrang, waarmede de prins van Oranje zijne echtgenooten naar Nederland terugriep. Hij begreep maar al te goed, dat het tot onberekenbare schade voor zijne vooruitzichten in de Republiek zoude zijn, indien zijn zoon of dochter in Engeland geboren werd; om de wille van zijn Huis moest die gewenschte gebeurtenis in den Haag plaats hebben. In het laatst van December van het jaar 1735 keerde prinses Anna ten slotte, gedwongen en onwillig, naar Holland terug.

Sedert bleef zij verkeerden in het vreemde land, waar zij bijkans haar gansche leven lang vernederingen en beleedigen had te verduren maar al te grievend en krenkend voor haar trotsch gemoed. Zij, de hooghartige koningsdochter, moest thans leven in een Republiek, onder het bestuur van regenten, die er in alles op bedacht waren het aanzien van

het geslacht van haren echtgenoot te verkleinen; leven aan de zijde van eenen gemaal, die, zonder zijne aanspraken te verloochenen, met philosophische kalmte en vrome berusting zijnen geringen staat in de Republiek verdroeg; leven bovendien telkens en telkens teleurgesteld in de hoop om moeder te worden; bij herhaling moest zij het kindje, dat haar geboren werd, na enkele dagen of weken weder afstaan, — en dat was voor haar het zwaarste leed.

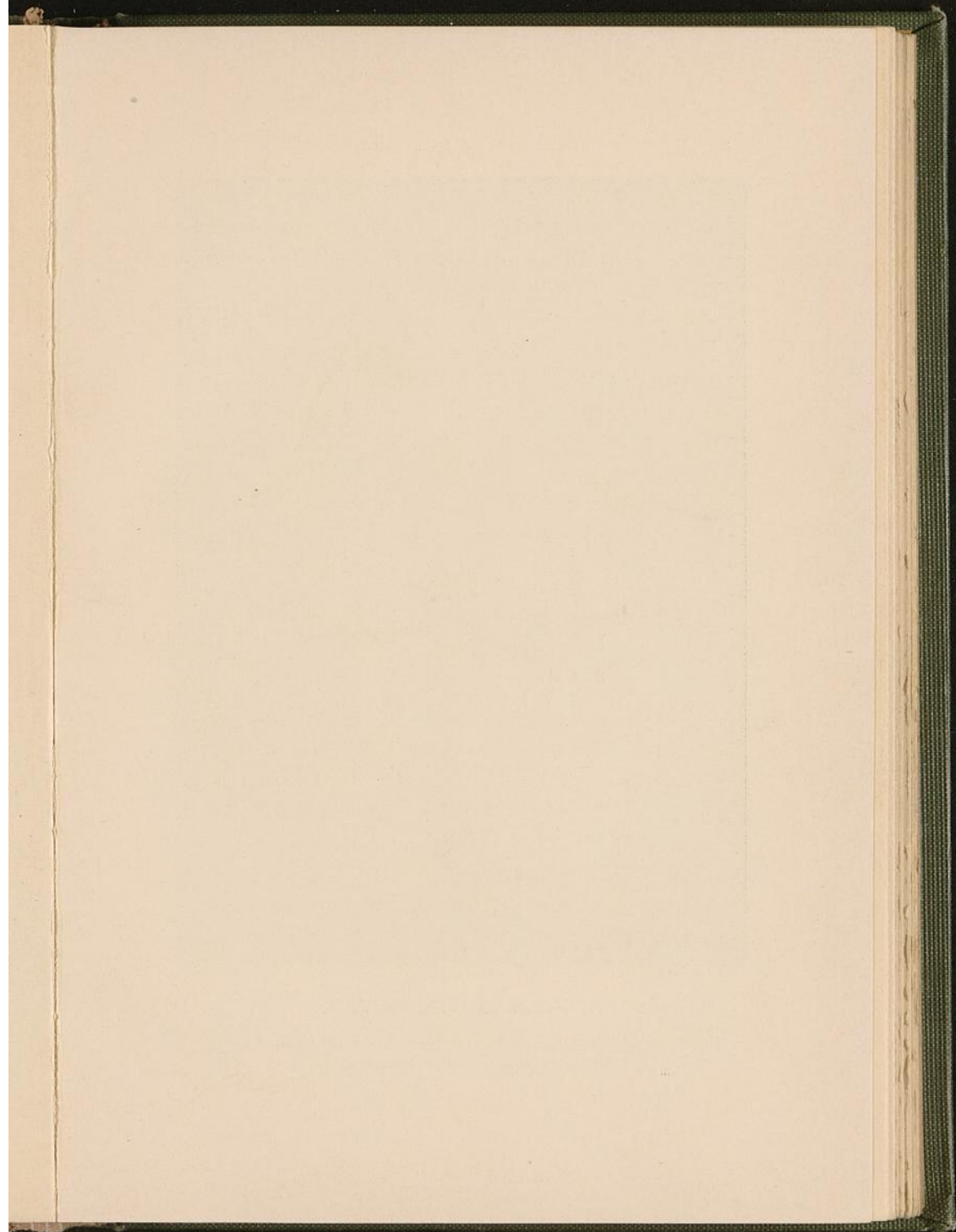
Toch werd haar leven metterdaad niet ongelukkig. Door de noodzakelijkheid gedwongen, leerde de eerzuchtige vrouw allengs zich voegen in de ondergeschikte plaats, die haar in de Republiek was aangewezen. Hare toenemende gehechtheid aan haren gemaal troostte haar over haren gewonden trots. Zij las veel en met oordeel; zij schilderde niet onverdienstelijk; hare liefste studie echter was de beoefening der muziek, waarvoor zij groote gaven bezat. Aan haars vaders hof in Engeland was zij onder de eersten geweest, die het genie van Händel, de nieuwe richting die deze aanwees, wisten te waardeeren. Haar steun had hem de opvoering zijner eerste opera's mogelijk gemaakt.¹ Thans organiseerde zij kleine concerten op het Loo, waar de beste kunstenaars dier dagen zich lieten hooren en die destijds zeer geroemd waren. Hare liefde voor muziek was ook de aanleiding tot eene blijvende vriendschappelijke betrekking met Frederik den Groote, die, toen nog kroonprins van Pruisen, eens op het Loo de gast was van het

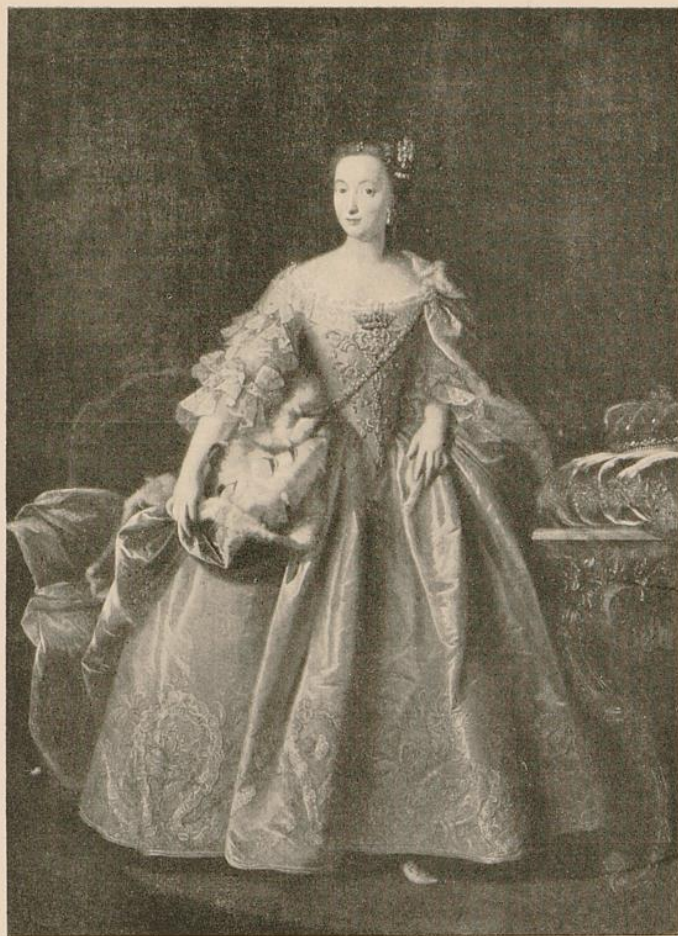
¹) Ch. Fr. Chrysander. G. F. Händel.

stadhouderlijk paar en die sedert in zijne brieven aan den prins nimmer naliet haar te melden, wat er nieuws was op muzikaal gebied, soms zelfs haar zijne eigene composities ter beoordeeling toezond.

Afwisselend vertoefde Anna van Hannover met haren echtgenoot te Breda, op het Loo, op het Oranjewoud, te Leeuwarden. Daar was het, dat in 1743 de groote gebeurtenis uit die jaren plaats greep: de geboorte van een kind, dat in het leven bleef. Wel was het eene kleindochter, geen kleinzoon, die de overgelukkige grootmoeder, Maria Louise, in de armen drukte; maar de verschijning van dit kind scheen toch eene belofte voor de toekomst en bleek reeds dadelijk een groote zegen in het leven der moeder. Met groote, zorgvuldige innigheid wijdde prinses Anna zich aan de opvoeding van haar dochttertje en van den zoon, die haar vijf jaren later geboren werd. Zelden of nooit liet zij ze in hunnen eersten kindertijd uit hare oogen; zelfs de taak om hen te voeden liet zij zich niet ontnemen; door geene vreemde wilde zij zich in deze zorg laten vervangen. Toen haar zoon opgroeide, werd hij altijd aan hare zijde gevonden, als zij iemand gehoor verleende; al luisterende liet zij hare vingers dan liefkoozend spelen met zijne lange blonde lokken.

Dat hare dochter, prinses Carolina, die later den vorst van Nassau-Weilburg huwde, zich heeft ontwikkeld tot de vrouw van ware beschaving, van fijn gevoel, van een juist oordeel, zooals zij zich in hare brieven aan ons voor doet, heeft zij geheel te danken aan de leiding harer

ANNA VAN HANNOVER.

(Naar de schilderij van J. H. Tischbein in het Museum van het
Friesch Genootschap te Leeuwarden.)

moeder, en zij was zich dit wel bewust. In later jaren wist zij in een schrijven aan haren broeder hare dankbare bewondering voor eene vrouw, die haar veel vriendschap had bewezen, niet beter onder woorden te brengen dan door te verklaren: „c'est presque la meilleure des femmes „ainsi que notre digne et adorable mère”. Merkwaardig is het zeker, dat de Engelsche koningsdochter, voor wie het leven in de Republiek een leven van ballingschap en beproeving is geweest, zich desniettemin heeft bevljigd om haar kind te vormen tot eene Hollandsche vrouw. De brieven van prinses Carolina mogen dan al naar de gewoonte dier dagen in het Fransch zijn gesteld, de gedachtengang daarvan is door en door Hollandsch; en dat de omgangstaal van het stadhouderlijk gezin de Hollandsche was, blijkt wel best daaruit, dat de eerste kinderlijke briefjes van prinses Carolina, die nog op het Koninklijk Huisarchief berusten, en aan haren vader en aan hare grootmoeder Maria Louise van Hessen-Kassel zijn gericht, in het Hollandsch zijn geschreven. In innig onderling verkeer deed Anna van Hannover hare kinderen opgroeien en daarmede heeft zij den grond gelegd tot die nauwe gehechtheid, die broeder en zuster tot den einde ongestoord heeft verbonden en die aan hunne briefwisseling iets ongemeen aantrekkelijks geeft. ¹

Zoo werd door het gezin van den Frieschen stadhouder in betrekkelijk onbezorgde rust het jaar 1747 bereikt, toen

¹) Johanna W. A. Naber. Carolina van Oranje, vorstin van Nassau-Weilburg.

eene plotselinge maar niet onverwachte uiting van den volks-wil den prins van Oranje uit zijne afzondering te voorschijn riep, om hem aan het hoofd van alle gewesten der Republiek te stellen. Langzaam maar zeker had de heerschappij der regenten-aristocratie den steun der publieke opinie verloren. Met toenemenden wrevel en verbittering was men zich bewust geworden, dat het gemis van alle centraal gezag over die honderden verschillende staatjes, waarin het Gemeenebest thans versplinterd was en waardoor alle begrip van staats-eenheid verloren ging, geleid had tot regeeringloosheid en tevens, door de daarmee gepaard gaande verwaarloozing van het landleger, verlamvend had gewerkt op het optreden der Republiek tegenover het buitenland. De financiële misbruiken, waartoe de allengs gewoon geworden verkoop van alle ambten en eereposten had gevoerd, de hoogmoed en eigenwaan der regenten, maakten hen gehaat, verwekten hun tallooze vijanden onder de burgerij, die zich van ieder aandeel in de regeering stelselmatig zag uitgesloten. Want de regenten-aristocratie was oligarchie geworden. Een klein aantal aanzienlijke geslachten, door verwantschap en stellige overeenkomst (contracten van correspondentie) verbonden, hadden weldra alle ambten en waardigheden in Stad, Provincie en Staat bijkans erfelijk in bezit; de betrekking tusschen den gewonen burger en den stedelijken magistraat was meer en meer die van onderdaan en souverain geworden. De middelklasse der burgerij blikte wel met ergernis en afgunst op de regentenfamilies die alle macht in handen hadden, wier kring zij

niet konden binnendringen, die, met heerlijke titels en rechten verrijkt, eigendunkelijk en eigenmachtig over het lot van steden en dorpen beschikten; maar zij onderwierpen zich desniettemin langen tijd aan den nu eenmaal bestaanden stand van zaken; in de algemeene welvaart, in den ongeëvenaarden bloei van onzen handel, waardoor een ruim aandeel van stoffelijke genietingen ook hun ten deel viel, vonden zij eene vergoeding voor hunne machteloosheid tegenover enkele patricische families. Lang ook bukte de lagere volksklasse willoos en gedwee. Er was geen leider; langen tijd was er zelfs geen drager geweest van den bezielenden Oranjenaam, rondom wien men zich kon aanéensluiten, en toen prins Willem opgroeide, bleek het, dat hij de kracht niet had om als partijhoofd op te treden en zijne duizenden aanhangers in den lande om zich te vereenigen; hij miste het domineerend overwicht van den jongen Willem III. Meer dan een zijner voorgangers had hij de macht der Hollandsche aristocratie, haar willekeur, haar moedwil, die voor niets terugdeinsden, leeren kennen. Den strijd met haar aanbinden, waagde hij niet. Hij wachtte af, geduldig en berustend, vol vertrouwen op de macht der traditie en de gehechtheid van het volk aan zijn geslacht.

In 1747 werd zijne verwachting vervuld. Zeven en twintig jaren was er vrede geweest en in dien tijd was door de geldzucht der regenten ieder overwicht op Europeesche toestanden, door de Republiek tal van jaren zoo roemrijk gehandhaafd, verdwenen; leger en vloot waren verwaar-

loosd, te niet gegaan; de grensvestingen in verval geraakt. Weerloos moest men het daarom aanzien, hoe bij het uitbreken van den Oostenrijkschen successieoorlog de Zuidelijke Nederlanden, die barrière, welke den toegang tot onze grenzen moest afsluiten, den Franschen koning als eene lichte prooi in handen vielen, ja hoe de Republiek zelve gevaar liep door de Fransche legers te worden besprongen en toen ging, als in het jaar 1672, op nieuw de kreet uit naar eenen redder, naar eenen prins van Oranje.

Maar niet alleen verlossing van den buitenlandschen vijand, ook bevrijding van het despotisme der regenten wachtte men van den vorst, die thans door den wil des volks onder den naam van Willem IV tot stadhouder van alle gewesten der Republiek verheven werd. Dat universeele stadhouderschap was grooter macht dan immer vóór hem aan eenen prins van Oranje ten deel viel. Die eenheid van het bestuur moest thans een krachtig optreden, een herstel van wat verloren ging, een opbouw van nieuwe, betere toestanden waarborgen. Dat de stadhouderlijke waardigheid met de daaraan verbonden hooge ambten erfelijk verklaard werd, ook in de vrouwelijke lijn (want het stadhouderlijk paar bezat toen immers enkel nog een dochter en op eenen zoon scheen nauwelijks meer te mogen worden gehoopt), verzekerde tevens grooter vastheid in de toekomst. Blijvende hervorming der bestaande orde van dingen, door de aristocratie aan banden te leggen, en het volk duurzaam te vrijwaren voor haar despotisme, dat was het dan ook, waartoe de prins door de natie geroepen was,

wat zijne tegenstanders van hem vreesden, zijne aanhangers van hem verwachtten.

Aller berekeningen en verwachtingen echter faalden. Willem IV was plichtgetrouw, vol toewijding, rijk aan kennis, maar hij miste alle ruimte van blik, alle breedheid van overzicht; de enkele feiten hielden hem bezig, niet de geestesstreamingen, waarvan zij de openbaring waren; het karakter der volksbeweging, die hem omhoog had gevoerd, begreep hij niet ¹. De regenten meende hij te kunnen imponeeren door praal en vorstelijken luister, het volk tevreden te kunnen stellen door vriendelijke woorden en door een streven naar populariteit. Maar aan de grieven der natie gaf hij geene voldoening; hij zorgde er niet voor der burgerij aandeel te geven aan het bestuur, de macht der plaatselijke familie-regeeringen te breken. Vóór alles trachtte hij naar zachtmoedigheid, naar het vermijden van den schijn zelfs van wat naar eene persoonlijke wraakneming zweemen kon. Dientengevolge maakte hij den indruk, alsof hem juist aan den bijval der oligarchie alles gelegen was, alsof hij de gunst zijner vijanden najaagde. Hij won die niet; integendeel, hij won slechts hunne minachting en sterkte hen in de overtuiging, dat het stadhouderschap volkomen overbodig was. Met den vrede van Aken was de vrees voor eenen inval der Franschen, die de aanleiding tot 's prinses verheffing was geweest, voorbij en naarmate het oorlogsgevaar week, stak ook de anti-

¹) Theod. Jorissen. Historische Bladen. De Republiek in de eerste helft der achttiende eeuw.

stadhouderlijke partij het hoofd weder op. Overal werd den prins de voet dwars gezet, en voor hij zijn gezag nog behoorlijk had kunnen bevestigen, daalde hij, nauwelijks veertig jaren oud ten grave (1751), na slechts vier jaren met de stadhouderlijke waardigheid bekleed te zijn geweest.

III

Bij de verheffing van Willem IV in 1747 was het stadhouderschap erfelijk verklaard in zijn geslacht. Dientengevolge werd thans zijn driejarige zoon als Willem V met dien hoogen rang bekleed, terwijl tijdens diens minderjarigheid zijne moeder, prinses Anna van Hannover, douairière van Oranje, als *gouvernante* over de Vereenigde Provinciën werd aangesteld. Onder hoogst moeielijke omstandigheden aanvaardde zij het bewind. De verheffing van haren gemaal had geene andere vruchten gedragen dan die van teleurstelling en verbittering: van teleurstelling bij de burgerij, die genezing van den kanker, welke den Staat ondermijnde, had verwacht; van verbittering bij de regent-*aristocratie*, die zich met spijt herinnerde, dat zij bevreesd en angstig was geweest en zich door het volk had laten dwingen tot herstel van een stadhouderschap, dat haar geen ontzag inboezemde en dat haar in den weg stond: het Huis van Oranje, besloot zij dan ook in haren gewonden trots, moest weder ten val worden gebracht en de voltoering van dit plan scheen te gemakkelijker, omdat het gezag thans door eene vrouw, tevens vreemdelinge in den lande, werd uitgeoefend.

De overgang der regeering geschiedde nog zonder bezwaar en de gouvernante gaf reeds dadelijk blijken van hare zucht om de belangen der Republiek met grooten ernst te behartigen. Toch mocht het haar niet gelukken de erkenning der oprechtheid van haar streven te verwerven. Hervorming van het financiewezen, tegemoetkoming van handel en zeevaart, opbeuring van de kwijnende nijverheid, der weverijen vooral, door de bevordering van het gebruik van inlandsche stoffen, zooals Willem IV dat reeds begonnen was, dat was de hoofdinhoud der voorstellen, die zij den Staten van Holland en den Staten-Generaal in behandeling gaf. Maar het was geheel vruchteloos; de genomen besluiten bleven liggen, werden niet nageleefd, terwijl op de prinses-douairière de blaam van het onveranderd voortduren van bestaande toestanden terugviel. De oorzaak van den onwil, waarmede de prinses te worstelen had, lag buiten twijfel in de eerste plaats daarin, dat het haar aan de kracht ontbrak om het hoofd te bieden aan het dringen van den geest des tijds. Van de helft der achttiende eeuw zijn de eerste kiemen waarneembaar van een schielijk aanwassend verzet tegen alle gezag zoowel op godsdienstig als op staatkundig en maatschappelijk gebied, waardoor ten slotte niet anders dan een geweldadige omkeer der bestaande toestanden kon worden teweeggebracht.¹ Deze geest van verzet uitte zich vooral in de ongebondenheid der pers, die zich zelfs niet ontzag

¹) Mr. J. H. Hora Siccama. Onze Prinsessen, pag. 66.

de prinses persoonlijk aan te vallen; maar het naaste gevaar dreigde de gouvernante toch van de zijde der regeerings-aristocratie, die, door Willem IV bij zijn leven ontzien en gespaard, na zijnen dood driester en hoogmoediger optrad dan ooit.

Anna van Hannover was geene gewone vrouw en wellicht meer dan haar echtgenoot berekend voor het staatsbestuur. Zij was rijk begaafd, bezat eene groote schrandereheid van geest en had zich in de laatste jaren door veel lectuur, vooral historie en politiek, zeer ontwikkeld. Maar zij was niet meer de overmoedige jonge vrouw van vijf en twintig jaren geleden. Teleurstelling, eene lange reeks van vernederingen en een smartelijk lichaamslijden hadden haar gebogen en doen verouderen vóór den tijd. Zij was de weduwe van eenen man, wiens leuze van lijdelijk afwachten en geen partij kiezen had getriomfeerd. Zij moest waken voor de belangen van eenen zoon, die zijne hooge waardigheid haars inziens alleen dankte aan de passieve wijsheid zijns vaders.¹ Was het wonder, dat zij het voorbeeld van Willem IV volgde, dat ook zij het beurtelings believe van stadhouders- en staatsgezinden voor staatkundige wijsheid hield? Door vastheid van wil en bedoeling, door eenheid van handeling had wellicht nog veel hersteld kunnen worden van wat door slapheid en weifeling was bedorven. Maar de fiere hooghartigheid, die de grondtrek van Anna's karakter gebleven was, maakte haar najverig op eigen inzicht, op

¹) Theod. Jorissen. Historische Bladen. Nieuwe Bundel. Het tijdperk der Patriotten.

eigen gezag. Vandaar dat zij, in stede van te trachten naar nauwe aanéensluiting met de oude vrienden van het Oranjenhuis, den raad van trouwe aanhangers vaak terug wees, om maar al te gewillig het oor te leenen aan de wenschen der tegenpartij. Het aanwakkeren der weder verflauwde Oranjegezindheid der bevolking moest zij zich ten doel stellen, en zij was op het winnen en bevredigen van enkele personen bedacht; zij moest zich een welberaamd plan van binnen- en buitenlandsche staatkunde kiezen en zij ging veeleer, zoo al niet naar den luim van het oogenblik, dan toch nog naar den schijnbaren eisch der wisselende omstandigheden te werk.¹

Wrange vruchten heeft Anna van Hannover van deze handelwijze geplukt, toen het statenstelsel van Europa eene plotselinge wijziging onderging door de verbintenis van Frankrijk met Oostenrijk bij het uitbreken van den zoogenaamden zevenjarigen oorlog, die in 1756 losbarste tusschen Frankrijk en Oostenrijk eenerzijds en Pruisen en Groot-Brittannië anderzijds. Volgens oude tractaten met Engeland was onze Republiek tot levering van schepen en manschappen aan dit Rijk, zoo het oorlog voeren moest, uitdrukkelijk verplicht. Op dit stuk was geene weigering of aarzeling geoorloofd. Bovendien moest men, door strijdende legers omringd, het noodige doen ter beveiliging der grenzen van den Staat. Aanvankelijk werd dan ook de door de gouvernante aangevraagde versterking van leger en vloot door

¹) Groen van Prinsterer. Handboek der Geschiedenis des Vaderlands. § 645 en vgg.

alle partijen gelijkelijk goedgekeurd. Maar de invloed, dien Frankrijk reeds zoo dikwijls in ons Gemeenebest had doen gelden, was ook nu groot. Reeds sinds lang had de staatsgezinde partij tegen het stadhouderlijk gezag steun gezocht in Frankrijk, en de gezant van dat Rijk, d'Affry, wist er partij van te trekken om de anti-stadhouderlijken een werktuig te maken van Fransche politiek, om door hun overwicht de Republiek te bewegen, zoo al niet tot aansluiting bij Frankrijk, dan toch tot onzijdigheid, eene onzijdigheid, die bijkans openbare vijandschap werd tegen Engeland. Niet alleen werden geene troepen geworven, geene schepen uitgerust om Engeland te hulp te komen, maar als om strijd verscheepte men ammunitie en mondbehoefden naar Fransche havens. Het was ons behoud, dat Engeland eene vredebreuk ontweek, ofschoon de verschuldigde hulptroupen uitbleven, terwijl zijn vijand van terzijde overvloedige ondersteuning ontving, en zich vergenoegde ons den handel in oorlogsmaterieel met Frankrijk zoo veel mogelijk te beletten. De lankmoedigheid van het Engelsche hof sproot voort uit de juiste waarneming van het feit, dat de machtige staatsgezinde partij in de Republiek slechts naar de gelegenheid uitzag om zich, ten verderve van het stadhouderlijk Huis en tot nadeel van Groot-Britannië, in de armen van Frankrijk te werpen. Want de welwillendheid aan Frankrijk betoond, was de uiting van den toenemenden haat en argwaan tegen de gouvernante, de Engelsche prinses.

Het zoude zeker niet bevreemdend zijn geweest, indien Anna van Hannover, zoo al niet op een krachtdadig partij

kiezen voor Engeland, dan toch op het naleven der oude tractaten had aangedrongen. Het gold bovendien niet enkel de belangen van haar vaderland; de vijandelijke machten, die Frederik den Groote ten onder dreigden te brengen, zouden na hem de Republiek niet hebben gespaard. In later tijden heeft men het bijna vergeten, schrijft Leopold von Ranke, maar toenmaals was men algemeen van gevoelen, dat het behoud van het Protestantisme en van de burgerlijke vrijheid in Duitschland met dat van Pruisen's grooten koning solidair was. Dat ook prinses Anna dat gevoelen deelde, blijkt uit een schrijven, waarin zij hem tot moedig volhouden opwekt met de vermaning: „denk er aan, dat de goede „zaak en de verdediging van den protestantschen godsdienst „geheel van u afhangen”.¹ De aanleiding tot dit schrijven was eene waarschuwing om zich te wachten voor eenen overval van Rusland, dat, naar zij uit betrouwbare bron vernomen had, ook de wapenen aangordde tegen Pruisen. Maar eene bedekte, heimelijke waarschuwing aan den ouden gastvriend van vroeger dagen was alles wat zij voor de „goede zaak”, zooals zij die zelve noemde, durfde doen. Wel verre van de Staten tot deelneming aan den strijd te drijven, liet zij het bijkans onopgemerkt voorbijgaan, dat de oude tractaten niet werden nageleefd; zelfs heeft zij, om de staatsgezinden te believen, Frankrijk helpen dienen tot schade van haar vaderland. Eerlang waagde d'Affry

¹) Briefwechsel Friedrich des Grossen mit dem Prinzen Wilhelm IV von Oraniën und mit dessen Gemahlin Anna, geb. Princess Royal von England, mitgetheilt von Leopold von Ranke.

het om voor het Fransche leger vrijen doortocht van krijgsbehoeften aan te vragen over den grond der Republiek. Het was een ongehoord onrecht, den vijanden van Engeland, die zich niet eens als deze mogendheid op een alliantie-tractaat konden beroepen, inschikkelijkheden voor den krijg te verleenen, terwijl men zich toch door dat nog onverbroken tractaat den bondgenoot van Engeland achten moest. Anna van Hannover ontveinsde het zich niet. „Wees „voor een oogenblik eens geen minister,” zeide zij tot den Franschen gezant, terwijl zij ter nauwernood hare tranen bedwong. „Moet ik het zijn, die de middelen aan de hand „geef om mijnen vader te schaden?” Toch werd vijf dagen later, met inwilliging der gouvernante, den Franschen troepen de gevraagde vergunning verleend. Maar weinig baatte prinses Anna dit toegeven aan den wensch der Franschgezinden, dit verzaken van recht en overtuiging. En al ware zij uit overtuiging Franschgezind geweest, het had haar niet gebaat; zij moest, zoo verlangden het de regenten, in de oogen der bevolking Engelschgezind zijn. Wat zij deed of niet deed, steeds wist men haar verdacht te maken; van de schade, door de oorlogvoerende partijen den Nederlandschen handel aangedaan, werd met groot beklag gewag gemaakt en moest de gouvernante persoonlijk het verwijt dragen.

Vreeselijk woedde intusschen in Duitschland de krijg; voortdurend werden ook de grenzen der Republiek ontrust, soms zelfs werd hare veiligheid door Fransche of Pruisische wapenen bedreigd. Het werd dringend nood-

zakelijk maatregelen te nemen om ons in de nu eenmaal aangenomen neutraliteit te handhaven. Allereerst moest daartoe het vervallen en verwaarloosde leger worden versterkt. In Juli 1758 verscheen Anna van Hannover zelve in de vergadering der Staten van Holland, om persoonlijk steun te geven aan den aandrang, waarmede de Oostelijke grensprovinciën om vermeerdering der landmacht vroegen. „Onverantwoordelijk ware het tegenover de Staten, haar „zelve, haar Huis, de goede ingezetenen en de nakome-„lingschap”, verklaarde zij, „indien zij in eenen toestand „zoo vol gevaars niet op voorziening aandrong.” Door toedoen van Amsterdam vooral werd de aanvraag om geld en troepen tot dekking der grenzen verworpen.

Beklagenswaardig was de toestand der ongelukkige prinses. Het was, alsof men haar stelselmatig tot radeloosheid wilde brengen. De rechten van den stadhouder, waarvoor zij namens haren zoon had te waken, werden willekeurig verkort door de stedelijke regeeringen, die haar in de haar toekomstige raadsbestelling zochten te beperken. Zoo heftig en openbaar werd de vijandschap der Amsterdamsche vroedschap, dat de gouvernante, om zich voor persoonlijke beleedigingen te vrijwaren, op eene reize naar Leeuwarden opzettelijk verreed haren wég als gewoonlijk over Amsterdam te nemen. De drukpers werd te baat genomen om de luisterrijke dagen van Johan de Witt als tegenstelling van het tegenwoordige roemlooze bestuur in de herinnering terug te roepen. Het volk werd door smaadschriften opgewonden en vooral de handelsstand werd tegen de vorstin

in het harnas gejaagd. Zonder de medewerking der Staten, die haar hardnekkig onthouden bleef, kon zij geen convooi verleenen aan onze handelsvloot, en zonder de goedkeuring van Engeland geene schadeloosstelling verschaffen, wanneer onze koopvaarders wegens den wederrechtelijken handel in oorlogsmaterieel op Frankrijk door Engelsche kruisers werden opgebracht. Toch werd zij dagelijks bestormd met klachten en verzoekschriften, waarin een toon werd aangeslagen, alsof het Gemeenebest, waar gedurende den langen vreedstijd eene weelde was ontstaan, die aan broodronkenheid grensde, door eene reeks van rampspoeden geheel was uitgeput, en alsof de gouvernante, „stiefmoeder „Anna” zooals het volk haar noemde, door onwil en kwaadwilligheid de oorzaak van dit alles was.

Tegen zooveel moedwillig verzet, voor haar trotsch gemoed dubbel grievend, was Anna van Hannover niet bestand. Zij gevoelde zich bezwijken onder den last van het staatsbestuur, eenen last, dien wantrouwen, tegenwerking en verdachtmaking nog noodeloos hadden verzwaaard. Toen zij haar einde met rassche schreden voelde naderen, werd zij nog niet zoozeer beangst door de gedachte, dat de opvoeding harer dochter nog nauwelijks was voltooid en dat die van haren zoon in vreemde handen moest worden gelegd, als wel door de overweging, dat de toekomst van prins Willem V, (zij doorzag de politieke verhoudingen maar al te goed), slechts in schijn was verzekerd en dat het lot van prinses Carolina nog geheel onverzekerd was. Al hare wenschen waren thans daarop

gericht, hare dochter nog voor haar verscheiden te zien komen tot een huwelijk, dat zoo mogelijk de positie van haren zoon kon versterken en althans hoop liet, dat prinses Carolina het land niet behoefde te verlaten, maar daar kon blijven inwonen om met haren gemaal haren broeder ter zijde te staan. Gelijk zij om dezen tijd, blijkens tal van stukken en bescheiden berustende op het Koninklijk Huisarchief, met de uiterste zorgvuldigheid de voogdij over haren zoon regelde, trachtte zij het huwelijk te bespoedigen van hare dochter met den jongen vorst van Nassau-Weilburg, door uitsterven van verschillende verwante vorstengeslachten het hoofd der Walramsche linie van het Huis van Nassau, gelijk Willem IV het van de Ottonische linie was geworden. Maar de Staten-Generaal, wier toestemming tot behoud van prinses Carolina's erfrechten in de Nederlanden noodzakelijk was, verklaarden éénstemmig, dat zij aanstoot namen aan het feit, dat de vorst van Nassau-Weilburg de Luthersche geloofsbelijdenis was toegedaan en weigerden hunne toestemming tot dit huwelijk te verleen. Prinses Anna gevoelde de daarin gelegen moedwillige krenking diep; maar zich laten ter neder slaan, wilde zij niet. In December 1758, toen zij, door smartelijk lichaamslijden en zware zorgen ondermijnd, zich nog ter nauwernood staande houden kon, verscheen zij, fier en trotsch als altijd, maar „met waggelenden tred en met den dood op het gelaat,” in de vergadering der Staten-Generaal. Schriftelijk diende zij nog eens een voorstel tot versterking van land- en zeemacht in. Ditmaal smaakte zij de voldoening, dat dezen

een schrijven richtten aan die van Holland, Zeeland en Friesland, „om door onderlinge toefefelijkheid voor de „frontieren van den Staat, het belang des handels, voor de „bescherming niet van sommige alleen, doch van alle inge- „zetenen in den lande te zorgen.” Maar de voldoening kwam te laat. Reeds weinige weken daarna den 12^{den} Januari 1759 was Anna van Hannover, prinses-douairière van Oranje, ontslapen.

IV

In Friesland leefde intusschen nog altijd de oude prinses-douairière van Oranje, Maria Louise van Hessen-Kassel, welke na de verheffing van Willem IV het Stadhouderlijk Hof niet naar 's Gravenhage was gevolgd. Onuitsprekelijk had zij zich in de benoeming van haren zoon verheugd, al had zij zich reeds dadelijk niet ontveinsd, dat zijne winst een verlies was voor haar. Slechts bij uitzondering zoude haar zoon nu voortaan te Leeuwarden vertoeven: en zij was een leven van afzondering en rust te zeer gewoon geraakt, dan dat zij zich opgewekt kon gevoelen tot een langdurig en herhaald bezoek aan de residentie. Onder het smartelijk gevoel der scheiding schreef zij haren zoon aan den avond na zijne afreis: „Ik ben nog diep geschokt door „uw vertrek; maar de hooge glorie uwer roeping is vol- „doende om mij te doen berusten.” Een groote troost was het, dat Willem ook op eenen afstand een trouwe zoon bleef. Zijne talrijke brieven aan haar geven er getuigenis

van, hoe hij bij zijne drukke bezigheden steeds tijd wist te vinden om haar te schrijven: berichten aangaande de kinderen, vragen naar hare gezondheid, aanmoedigingen om toch maar te besluiten tot eene reis naar den Haag. Maria Louise was er hem dankbaar voor, want zij wist het wel, dat zij wat veeleischend was in haar verlangen om telkens opnieuw de verzekering van hem te hooren, dat hij haar liefhad en dat hij haar niet vergat. Hare liefde voor hem had iets zwaarmoedigs gekregen; er was iets drukkends in de teederheid, waarmede zij zich te nauwer hechte aan haren zoon, nu zij zwaar beproefd werd in hare dochter. Deze had na een kortstondig huwelijk haren echtgenoot, den erfprins van Baden-Durlach verloren, en minder krachtig van geest dan hare moeder, was prinses Amalia, na de kort daarop gevolgde geboorte van haar kind, krankzinnig geworden. Zij herstelde niet en sleepte haar droevig bestaan nog lange jaren voort. Voor Maria Louise was de slag, om de treffende gelijkenis met de omstandigheden, waaronder zij zelve weduwe was geworden, dubbel zwaar. De gedachte aan hare ongelukkige dochter, die nu reeds bij haar leven voor haar verloren was, boog haar diep ter neder. „O mijn geliefde zoon,” schreef zij in overmaat van smart aan prins Willem, „heb toch zooveel medelijden met uwe „ongelukkige moeder, dat gij haar deze smart verzacht door „uwe liefde. Gij zijt nu mijn eenig kind!” — „Uwe Hoogheid,” antwoordde deze haar, „bezit te veel vroomheid en berusting, „om niet haar volle vertrouwen te stellen op den heiligen „wil des Heeren, wiens wegen niet onze wegen zijn.”

In October 1751 bracht Maria Louise nog eens een bezoek aan haren zoon op het Loo. Met innige voldoening zag zij hem in den kring der zijnen, waar hij, rijk en gelukkig in het bezit van den vurig begeerden zoon, de verdrietelijkheden van het moeilijke staatsbestuur in moeilijke tijden, met onwillige regenten, voor een pooze vergat. Zijne gezondheid echter was toen reeds verre van goed. Zijne moeder schreef dit toe aan te drukke werkzaamheden. „Spaar u zelf, doe niet te veel,” is de vermaning, die bijkans tot refrein wordt in hare brieven en die zij ook wel mondeling zal hebben geuit. Toch verliet zij hem zonder bepaalde zorg voor de toekomst; maar weinig maanden later ontving zij het bericht, dat haar zoon na eene kortstondige krankheid was bezweken, dat haar „eenige „troost” haar ontvallen was. „Ik ben tegenwoordig geweest,” verklaarde later haar lijkredenaar, „als elk vreesde, dat deze „boodschap haar te zwaar zoude aandoen. De vorstin was „diep getroffen; maar geen onlijdzaam woord kwam uit „haren mond; zij zweeg Gode en was gebogen onder „Zijne hand.”

Stil en rustig leefde Maria Louise nu verder voort in weemoedig herdenken harer dierbare dooden en in smartelijk treuren om den ongeneeslijken toestand harer ongelukkige dochter. Met het klimmen der jaren was het zeer eenzaam om haar geworden. In godsdienstige overpeinzing bracht zij hare dagen door, en de openbare godsdienst-oefening des Zondags was iedere week de groote gebeurtenis aan het kleine hof.

Toch zoude zij uit die ruste nog eenmaal tot handelen worden geroepen. In het jaar 1759 stierf Anna van Hannover en moest de oude prinses-douairière van Oranje opnieuw als gouvernante van Friesland optreden, thans in naam van haren minderjarigen kleinzoon. Zij was nu ruim zeventig jaren oud, sedert langen tijd lijdende en zwak van gezondheid; maar de taak haar opgelegd scheen haar met nieuwe veerkracht te bezielen; en dat zij het andermaal in haar gestelde vertrouwen niet heeft beschaamd, dat hebben de Staten van Friesland wel betuigd, toen zij bij haar overlijden haar prezen: „als een allergezegendst middel in Gods „hand om de welvaart der Provincie te bevorderen op zoo „minzame en vriendelijke wijs, dat zij aller liefde en hoog- „achting, vóór lange jaren verkregen, tot den einde toe „volkomen behield.”

In drukke, geregelde briefwisseling trad zij nu met den hertog van Brunswijk, wien Anna van Hannover op haar sterfbed de voogdij over den tienjarigen Willem V en over de zestienjarige prinses Carolina had opgedragen. Krachtig steunde de oude vorstin dezen met haren invloed in Friesland bij zijn pogingen om het verzet der Staten-Generaal tegen het voorgenomen huwelijk van hare kleindochter te breken. Het huwelijk werd ook eindelijk in Maart 1760 voltrokken en innig verblijdde Maria Louise zich, toen zij door de geboorte van prinses Carolina's eerste kind overgrootmoeder werd. Herhaaldelijk reisde zij thans nog naar het Loo, naar Soestdijk, naar den Haag zelfs, om haren kleinzoon te ontmoeten en getuige te zijn, gelijk zij schreef,

van de gehechtheid, die Lodewijk van Brunswijk hem be-
toonde. Dankbaar waardeerde zij het, dat deze haar steeds
kende en eerde in die zaken, die haar, de oude groot-
moeder, het meest ter harte gingen; niet in de staatkundige
moeielijkheden dier dagen, niet in de beroeringen van de
geesten dier tijden: daaraan was zij vreemd gebleven in
haar leven van eenzaamheid en afzondering; maar in alles
wat de lichamelijke opvoeding, de geestelijke ontwikkeling
van haren kleinzoon betrof. In den beginne voerde zij
hierover zelve nog de correspondentie; maar de tijd kwam
weldra, dat hare gezondheid haar belette eigenhandig de
pen te voeren en zij de hulp eens schrijvers te baat moest
nemen. Herhaaldelijk had zij aanvallen van beroerte, zoodat
in haar laatste levensjaar de rechterhand hare diensten
weigerde. Zelve begreep zij, dat zij den dag, hoe aan-
staande ook, niet meer zoude beleven, waarop prins Willem,
meerderjarig geworden, het stadhouderschap van Friesland
van haar zoude overnemen.

Rustig en kalm bereidde zij haar huis, maatregelen
nemende voor de toekomst harer oude bedienden en voor
de verzorging harer armen. Toen zij de laatste maal aan
de Avondmaalstafel had deelgenomen, verwijderde zij zich
uit het kerkgebouw, vriendelijk groetende, als wilde zij
afscheid nemen ook van hen, die zij niet anders kende
dan als deelgenooten aan de openbare godsdienstoefening.
Het viel de aanwezigen op, dat de oude vorstin blijkbaar
moeite deed om allen toe te knikken.

Zaterdag vóór Paschen van het jaar 1765 werd zij bed-

legerig en den tweeden Paaschdag sliep zij in. Zeven en zeventig jaren was zij oud geworden; degenen, die zij zoo innig had liefgehad, haar echtgenoot, haar zoon, waren haar sedert jaren vóórgegaan; toch getuigde zij, die van hare vroegste jeugd zoo zwaar was beproefd, nog in den avond haars levens: „Mij ontbreekt niets dan dankbaarheid.”

Haar overlijden had voor Friesland en in het bijzonder voor Leeuwarden, waar sinds 1587 de hoofdzetel der vorsten van Nassau-Dietz was geweest, het nadeelige gevolg, dat met haren dood het Stadhouderslijk Hof voor altijd van daar verdween.
